

Yhteenveto työpajasta Humakin vapaaehtoistoiminnan johtamisen koulutuskokonaisuuden opiskelijoiden kanssa

Aiheena työttömän oikeus toimia vapaaehtoisena

1. Työpajan tausta ja tavoite

Vapaa!-Fri! –hankkeessa toteutetuissa sidosryhmähaastatteluissa yhdeksi keskeisimmäksi lainsäädännölliseksi haasteeksi kuvattiin työttömyysturvalain (1290/2002) sääntely koskien työttömän oikeutta tehdä vapaaehtoistyötä. Haastatteluissa tuotiin esiin, että joidenkin järjestöjen toiminnassa on tullut säännöllisesti vastaan tilanteita, joissa työttömät henkilöt eivät ole uskaltaneet lähteä mukaan järjestön toimintaan, koska on pelätty vapaaehtoistyön vaikuttavan etuuksiin. Jotkut vapaaehtoiset olivat saaneet TE-toimistolta ohjeistuksen, että vapaaehtoistehävä saattaa vaikuttaa työttömyystukiin ja asiaa tullaan selvittämään, jos henkilö aloittaa vapaaehtoistyössä. Esiin tuli myös tapaus, jossa eräältä vapaaehtoiselta oli vuonna 2020 evätty työttömyystuet järjestössä tehtävän vapaaehtoistehävän vuoksi. Perusteluna oli, että kriisipuhelinpäivystys on sellainen tehtävä, josta jollekin toiselle maksetaan palkkaa.

Aiheen jatkoselvitykselle tarjoutui mahdollisuus Humakin vapaaehtoistoiminnan johtamisen koulutuskokonaisuuteen osallistuvien opiskelijoiden kanssa. Vapaa!-Fri! –hanke järjesti perjantaina 19.11.2021 yhteistyössä vapaaehtoistoiminnan johtamisen koulutuskokonaisuuden ohjaajien kanssa työpajan otsikon mukaisesta aiheesta koulutukseen osallistuville opiskelijoille. Työpajan tavoitteena oli selvittää tarkemmin nykytilaa liittyen työttömän oikeuteen osallistua vapaaehtoistoimintaan ja kertoa opiskelijoille Vapaa!-Fri! –hankkeesta esiin nousseista vapaaehtoistoimintaan linkittyvistä lainsäädännöllisistä näkökulmista.

2. Työpajan sisältö

Työpajatilaisuus järjestettiin Zoom-etäyhteyden avulla. Tilaisuuteen osallistui yhteensä 13 opiskelijaa, jotka toimivat erilaisissa vapaaehtoistoimintaan liittyvissä tehtävissä eri puolella Suomea. Paikalla tilaisuudessa olivat myös koulutuskokonaisuuden ohjaajat, lehtori Sanna Pekkinen ja lehtori Juha Iso-Aho.

Työpajan alussa hankepääällikkö Sini Lahdenperä esitteli Vapaa!-Fri! –hankkeen tavoitteet ja tehtävät ja sen yhteydessä syntyneet keskeiset havainnot vapaaehtoistoimintaa haastavista tekijöistä. Alustuksessa painotettiin erityisesti hankkeesta nousseita näkökulmia liittyen työttömän oikeuteen toimia vapaaehtoisena. Alustuksen jälkeen opiskelijat pohtivat aihetta kahden eri apukysymyksen avulla pienryhmissä. Osallistujat jakaantuivat kolmeen eri pienryhmään.

Työpajan alussa käytiin yleistä keskustelua aiheesta alustuksen pohjalta. Osallistujia pyydettiin tuomaan esiin mahdollisia omia kokemuksiaan liittyen työttömän oikeuteen toimia vapaaehtoisena. Toisessa työpajaosiossa keskityttiin tarkastelemaan työttömyysturvalain 2 luvun 4 §:n mukaisen säännöksen sisältämän termin ”tavanomainen vapaaehtoistyö” sisältöä osallistujien oman työn näkökulmasta. Osallistujia pyydettiin pohtimaan, minkälaisia edellytyksiä he liittäisivät ”tavanomaisen vapaaehtoistyön” määritelmään.

3. Pienryhmätyöskentelyn tulokset

3.1 Miten alustettu kokonaisuus on näyttäytynyt teidän tehtävissänne?

Kellään osallistujista ei ollut omakohtaista kokemusta vapaaehtoistoimintaan osallistumisesta työttömänä. Toisille alustettu aihe oli tuttu kun taas toiset osallistujista eivät olleet kullek aikaisemmin, että työttömien mahdollisuudessa toimia vapaaehtoisena olisi jotain erityisiä haasteita. Yksi osallistuja oli ollut

todistamassa kahta erilaista tilannetta, jossa työtöntä henkilöä oli neuvottu eri tavoin samanlaisissa olosuhteissa.

Esiin tuotiin myös joitakin kommentteja siitä, että osallistumisoikeutta koskevien ohjeistusten sisältö riippuu paljon siitä, kenen TE-toimiston virkailijan kanssa asioi. Lisäksi tuotiin esiin, että jos TE-toimistosta kerrotaan, että vapaaehtoistehtävän luonnetta ja vaikutuksia työttömyystukiin lähdetään selvittämään, on se jo itsessään monelle aikamoisen kriisin paikka. Eräs osallistuja totesikin, että jos hän joutuisi itse työttömänä tilanteeseen, jossa vapaaehtoistehtävän luonnetta ryhdyttäisiin selvittämään, luopuisi hän mieluummin alkavasta vapaaehtoistehtävästä kuin luottaisi siihen, että selvitysprosessin lopputuloksena saisi osallistua vapaaehtoistoimintaan menettämättä työttömyystukia. Lisäksi mainittiin, että kun aiheesta puhutaan esimerkiksi kulttuurituottajien keskuudessa, on aiheessa mukana tietynlaista pelkoa.

Osallistajat pitivät epäoikeudenmukaisena sellaista tilannetta, jossa työtön ei saisi osallistua vapaaehtoistoimintaan. Vapaaehtoistoiminta on hyvä tapa saada kokemusta erilaisesta tekemisestä, laajentaa verkostoja ja ylläpitää omaa osaamista. Osallistajat kuitenkin korostivat, että he ymmärtävät, jos lainsäädännön tarkoituksena on suojata ihmisiä hyväksikäytöltä. Ihmisten hyväksikäyttönä nähtiin tilanne, jossa ihminen laitetaan tekemään työtehtävää, jota tulisi tehdä palkallisena.

Keskustelussa mietittiin erityisesti sitä, onko oikein, jos yritys teettää vapaaehtoisella pidempiaikaisia tehtäviä. Toisaalta tuotiin esiin, että esimerkiksi yhdistykset saattavat hyödyntää palkkatukea, ja sen loputtua sama henkilö on voinut jatkaa samassa tehtävässä vapaaehtoisena. Tällaiseen menettelyyn oli törmätty useammassa yhdistyksessä. Keskustelussa myös hahmoteltiin, että esimerkiksi tapahtumapuolella on olemassa kahdenlaisia vapaaehtoistoiminnan muotoja: lyhyet tehtävät, joista palkkiona esimerkiksi pääsee mukaan tapahtumaan (festarit) ja sitten on pidempiaikaisia tehtäviä, joiden katsottiin olevan luonteeltaan enemmän työtä muistuttavia.

Esiin tuli myös esimerkki siitä, jossa vapaaehtoiset maksavat itse siitä, että he pääsevät mukaan vapaaehtoistoimintaan. Tämän menettelyn katsottiin myös ehkäisevän tulkintaa siitä, että kyse voisi olla työtä, josta pitäisi maksaa palkkaa. Samalla pohdittiin sitä, että jos vapaaehtoistoimintaan osallistumisesta pitää maksaa, niin tullaanko silloin jo lähelle harrastustoimintaa? Lisäksi nostettiin esiin, että vapaaehtoinen voi vapautua maksusta, jos hän toimii esim. valmentajan roolissa. Keskustelussa pohdittiin tällaisen menettelyn haasteellisuutta erityisesti verotuksellisesta näkökulmasta.

3.2 Mitä on tavanomainen vapaaehtoistyö?

Osallistajat eivät löytäneet yhtä yhteistä määritelmää tavanomaiselle vapaaehtoistyölle. Yhdessä pienryhmässä todettiin, että he eivät pystyneet määrittelemään mitä tavanomainen vapaaehtoistyö tarkoittaa. Toisessa ryhmässä löydettiin puolestaan termille selkeä määritelmä. Ryhmän mukaan tavanomainen vapaaehtoistyö on sellaista, että

1. Se on helppo ohjeistaa
2. Sen tekeminen ei edellytä kouluttautumista tehtävään
3. Sitä voi tehdä omien resurssien ja aikataulujen mukaan, sen verran, kun pystyt, haluat ja jaksat
4. Siihen linkittyy ihmisten kohtaaminen

Konkreettisena esimerkkinä nämä kriteerit täyttävästä vapaaehtoistoiminnasta tuotiin esiin ruoka-apu tai vertaistukitoiminta. Ne nähtiin tavanomaisimpina vapaaehtoistyön tehtävinä.

"Kun voit kohdata ihmisen ihmisenä, olet se mikä olet ja that's it." – Työpajan osallistuja.

Kolmannessa ryhmässä tuotiin esiin samansuuntaisia ajatuksia tavanomaisen vapaaehtoistyön luonteesta. Se nähtiin sellaiseksi, että se ei vaadi koulutusta tai muuta tietotaitoa. Tämä tarkoittaa sitä, että kuka

tahansa voisi tehdä tavanomaista vapaaehtoistyötä. Tavanomainen vapaaehtoistyö ei ole kokoaikaista eikä jatkuvaa eikä jokapäiväistä ja sen saa lopettaa koska vain.

Keskustelussa tuotiin esiin, että jos työtön saisi osallistua vain näiden edellä kuvattujen osallistujien hahmottamien määritelmien mukaiseen vapaaehtoistyöhön, olisi se kovin rajattua.

Koulutukseen liittyen nostettiin esiin esimerkki Festaripörssi-hankkeesta, jossa vapaaehtoisille annettiin koulutusta, jotta he pääsisivät festareille vapaaehtoiseksi. Tätä asiaa selvitettiin aikanaan TE-toimiston kanssa, ja tässä tapauksessa järjestyksenvalvojakortin, hygieniapassin tai työturvallisuuskortin edellyttämistä ei pidetty sellaisena asiana, jonka johdosta vapaaehtoistyötä ei voitaisi pitää tavanomaisena.

Keskustelussa pohdittiin myös sitä, onko oikein, että vapaaehtoisen tehtävänkuvana on jonkun toisen perustyön sisältö. Esiin tuotiin, että joskus yhdistykset hakevat mukaan toimintaansa esimerkiksi kääntäjiä ja viestinnällisen osaamisen osaajaa. Osallistujat pohtivat, että tämä voi olla ihan perusteltua, sillä joskus yhdistys on esimerkiksi niin pieni, että sillä ei ole mahdollisuutta hankkia osaamispääomaa muuten kuin vapaaehtoisvoimin. Jollekin henkilölle esimerkiksi somen tekeminen voi olla se asia, joka eniten kiinnostaa.

Osallistujat kokivat, että lainsäädännön tulisi suojata ihmisiä sellaisilta tilanteilta, joissa henkilö on esimerkiksi tehnyt samassa yrityksessä ensin jotain tehtävää palkkatyössä ja sen jälkeen henkilö jää tekemään samaa tehtävää vapaaehtoisena. Tällaisiin tilanteisiin katsottiin voivan liittyä vapaaehtoisen painostusta.

Esiin myös tuotiin, että esimerkiksi urheilupuolella hyödynnetään paljon palkkatukea ja tämän katsottiin vääristävän rakennetta, kun tosiasiaassa toiminnassa olisi tarvetta kokoaikaisesti palkkatyössä olevalle. Parempana menettelytapana pidettiin sitä, että toimintaan palkattaisiin henkilö tai toiminnassa olisi mukana aidosti vapaaehtoisena mukaan tulleita. Esiin myös tuotiin, että käytäntönä voi olla harjoittelijoiden ketjuttaminen, vaikka tarvetta olisi jatkuvalla työpanokselle.